

érzelemben, s hogy ebből az érzelmi szorításból mégis kiszabadulhassanak, a hagyományban találnak partra meg kikötőre. Így lesz az ambivalens formahűség, az elődökhöz való ragaszkodás és kötődés Rába György kései verseinek drámai színtere; itt játszódik le – egybeforrottan – a szellem és a test tapasztalatának drámája.

A hagyományhoz való ragaszkodás ambivalens hűségét a nemzedékhez tartozás jelei is mutatják. Nemcsak a közönsnek vehető nemzedéki motívumok szintjén, hanem a versformálás eszköztára, a szavak szembesülésének drámája is. „Mint a szélrázta kuszálta / fatörzsek lombkoronája / árnyal csúszkossa ablakunk / mi helyben járva öntudatlan / kalandozunk” (*Jönnék-mennek*); „Nyújtózkodom / az ágak magasabbak / megdermedünk / én üres tenyerűnek / a fa haszontalannak / majd a törzs üresnek / én vágyamra maradt-nak” (*A fa és az ember*) – így írja Rába György a – közös, nemzedéki? – famotívumot: elég talán Nemes Nagy Ágnes *Éjszakai tölgyfa* című versére hivatkozni, vagy az *Azelőttre*, hogy belátható legyen, a „helyben járva” kalandozás, miként a már idézett „mindig az a föld ahol állok” kép a nemzedék költői világgépnek is része, mind a létértelmezés, mind a költői gondolkodásmód keretében. *A személyes idő* szólal meg ebben a motívumban, ugyanígy Rába György madár-verseiben is. S ez már megmutatja, hogy – Rábától kölcsönözve a szót – a Nyugat „oltványai” a metafora zárt kompozícióját írják, még akkor is, ha a „formahűség” csak ambivalens emlékezés a formára az ő verseikben. Kassákról írta Rába György, hogy a metaforikus kompozíció „két sínpáron halad, az érzékelt mögött egy másik, lelki, lételevi, etikai világot villant fel”; a fa- és a madármotívum „mögött” a „helyben járva” drámáját, a befelé fordulás feszültségét, a személyes drámai feloldhatatlanságát, a falnak ütközés talányát. Ez a metaforikus kompozíció zárt szerkezet, amelyben a szavak szüntelenül egymásra utalnak, s ebben az egymásra utalásban forródnak át drámává, messze elhagyva a fogalmi utalások játszóterét.

BÁNYAI János

A MONOSZLÓY-NOVELLA

Monoszló Dezső: *Csillagóra*. Életünk, Szombathely, 1992

1992-ben jelent meg a szombathelyi írók csoportjának és az Életünk szerkesztőségének kiadásában Monoszló Dezső *Csillagóra* című kötete. Az összegezés szándéka hozta létre és az évtizedek folyamán jellegzetessé, különlegessé és épp annyira rejtélyessé alakult Monoszlóy-novella világát; lényegét, olvasási lehetőségeit hozza közelebb az olvasóhoz.

Nem mintha a Monoszlóy-novellát a maga egyediségében besorolni vagy a kortárs írók műveivel mindenáron rokonítani szeretném, de ha a *Csillagóra* novelláit olvasom, gondolatban (és olykor ténylegesen is) még két kötetet helyezek mellé. Az egyik Mészöly Miklós *Volt egyszer egy Közép-Európa* (1989), a másik Mándy Iván *Tépett füzetlapok* (1992) című könyve. Ezt a gondolatmenetet elsősorban szubjektív befogadói élmények inspirálják, de más tényezők is befolyásolják. Olyan kötetek ugyanis ezek, amelyek – amellét hogy válogatások, azaz írói életművet mutatnak be – jelenkorunk prózairodalmának jellegzetességeit, a kisprózai formák alakulásának folyamatát tükrözik, a korszak törekvéseinek, törvényszerűségeinek felelnek meg, ezeket valósítják meg, illetve hozzák létre, még ha olyannyira különböző személyiségű írók művei is. Ugyanakkor igen nagy horderejű kérdéseket vetnek fel, mondhatjuk, intellektuális tartalmaktól izzanak, s teszik

ezt utánozhatatlanul teltett vagy elemi szintre redukált mondataik, a valóságból a lélek szférájába átvélt történeteik révén, bár látszólag egészen másról szólnak. Végtelen utazásokról, első-utolsó-egyetlen szerelemről (mint Monoszlóvy novellái), utcagyerekek, városi aszfaltbetyárok hétköznapijairól (mint Mándynál), s akkor még Mészöly végleges vázlatairól, nagy időket megidézõ prózájáról nem is beszéltünk. Novella (elbeszélés) a század végén – fogalmazhatnánk meg a címet, ha átfogó tanulmányt írnánk a műfaj alakulásáról a kijelölt időszakban.

Akár korábbi kötetekben, a *Csillagórán* is van Monoszlóvynek egy összefoglaló értékű novellája, mely a szerteágazó történetzálakat egyesíti, és megvilágítja részleteiket, ha az olvasó korábban nem jutott volna ilyen felismerésekhez. Ez a novella rendszerint a címadó, a kötetben utolsó. Persze e folyamatosság a több évtizedes alkotói időszakot átfogó novelláskötetben kevésbé kifejezett, mint egy kisebb novellaciklus keretében, így *A szerelem öt évszaka* című 1991-ben napvilágot látott kötetében, de felfedhető. Kulcsnovella vagy a kötetben előre- és visszautaló szövegegység Mészöly és Mándy prózájában is van, gondoljunk csak a *Fakó foszlányok*. . .-ra a *Volt egyszer egy Közép-Európában* vagy Mándy *Egy öreg boltos* című novellájára a *Tépett füzetlapokban*.

„. . . az ember tulajdonképpen kettőzve éli az életet, egyszer, amikor történik vele, s egyszer, amikor utánagondol” – olvashatjuk *A szerelem öt évszakában*, mely mondatokra a *Csillagóra* több részlete is rímel. „. . . inkább arra kellene figyelni, van-e saját eszméletek arra érdemes, felidézhető emléke. Valami olyan, ami most is megérintené. Amiért nem kellett semmit sem adni, ami az évek folyamán meg sem kopott, nem változott, olyannak maradt, amilyenek a saját története idején ígérkezett. Kapkodva szimatolt régi találkozások illata után, de csak a szájából lógó cigaretta füstje szállt a szemébe és bepárásította a szemüvegét” – mondja a novella hősről (ha egyáltalán annak lehet nevezni) a *Csillagóra* mesélője. Mindkét részlet rámutat Monoszlóvy prózájának leglényegesebb vonására: a reálisból az irreálisba való áttevődés egyedi-különs motívumára. Monoszlóvy Dezső novelláinak szereplői – mint az intellektuális próza jellegzetes „lebegő” alakjai – vándorok, akik valóságos útjaik, utazásaik mellett egy meghatározott „előhívó” elem hatására a legreálisabb, a legegyszerűbb és a legbanálisabb helyzetből is képesek az álmok, az emlékek és a képzelet tartományába átlépni. S szinte kivétel nélkül ezt teszik vagy ez történik velük. „Minden ember börtönben ül. Csak a rácsok különféleké. Vannak, akik a cselekedet rácsai mögött ülnek, s vannak, akiket a képzelődésen innen zárt cellába az élet” – állapítja meg a *Hallucináció* című novella narrátor hőse, kinek tudatában akkor bomlik fel a mindennapi élet logikai rendje, amikor – természetesen csak a vizsgálóbíró szerint – gyilkosságot követ el, azaz – saját látószöge értelmében – a cselekedet határain túlra jut. A cselekedet határain túl minden lehetséges, a megélt élet újraélhető, befejezhető, kijavítható; nincsenek gyilkosságok, az ember nem szerencsétlen, nem ül börtöncellában, s főleg nem boldogtalan. A *Lovásbemutató* Károly nevű szereplője például szimultán lehet gyerek, férfi és öregember, minthogy az öregség, az elmúlás fanyar élménye csak így viselhető el. Nelli (meggyilkolt feleség a *Hallucinációban*) okvetlenül megtalálja a kincset (a boldogságot), mint ahogy a „Foxi-Maxi kalandjaiban, a színházban, a képes újságokban és a regényekben is megtalálják”. A porckorongtörésre, a szétromcsolt járóidegekre utaló mondatok „alatt”, kalandra éhes, virgonc, erős állatként lehet száguldozni új „élmény-zsákmányok” után (*Utolsó vadászat*). Az Egyenlítő gyalogosan is elérhető (*Gyalogosan az Egyenlítő felé*). A mindenkorra emlékké változott szerelem s élménye újfent életre kelthető (*Caligula-bár*). A képzelet szárnyán bármely távol-ság legyőzhető, a mérték, a korlát, az idő többé már nem képezhet akadályt (*A tenger*,

Híd a Kwai folyón). A reálisból az irreálisba lépés varázslata egy-egy váratlanul előbukkanó vagy szándékosan előkeresett emlék, érzés, érzéklet hatására következnek be, azaz a „csillagóra” idején. „Lehet, megtorpant a csillagóra, az idő tenyere ökölbe zárul. . .” – olvashatjuk erről az állapotról, melynek segítségével Monoszlóy novelláinak szereplői ki- léphetnek vélt vagy valós börtönükből. Mindemögött persze a történelem van. „Előbb a nemzeti szocializmus, azután a sztálini diktatúra Le Sage sánta ördögeként leemelte az egyéni életek háztetejét, ledöntötte a közfalakat, s az egész életet egyetlen hatalmas sár- ga házzá degradálta, a kideríthetetlenséget valóságos börtönné változtatta. A *Csillagóra* c. könyv szereplői a kívül-belül eszményében és esztétikájában bizakodva e rettenetes in- tézményből különféle módon igyekeznek kitörni” – írja Monoszlóy.

A kötet novelláit objektív, azaz tematikai-formai (belső-külső) motívumok alapján csoportosítani (tipizálni) lehetséges, bár szerkesztője folyamatos, egységes tömbként ala- kította könyvvé a rendelkezésére álló prózai anyagot. Viszont teljesen szubjektív megha- tározottságú, hogy egy olvasó, a recenzió írója például, a hatvannyolc közül melyik novel- lát helyezi a könyv képzeletbeli csúcsára. E sorok írója a *Caligula-bár* vagy a *Híd a Kwai folyón* című novellát helyezné ezen értékbeli-esztétikai csúcspontra, bár motívumait megmagyarázni lehetetlen, s nem is biztos, hogy szükséges. Magyarázkodni persze lehet, beszélni a kifejezés teljességéről, esztétikai tökélyéről, a potenciális mű befejezési lehetőségeiről, olvasói önmagunkból való olvasásról, csak nem biztos, hogy ugyanaz a gondol- latmenet mások esetében is ugyanahhoz az eredményhez vezet.

Monoszlóy Dezső *Csillagóra* című kötete néhány (említett) másikkal együtt, olyan no- velláskötet, mely a modern magyar prózairodalom sajátosságos tükre (mintája), s amely a mai (modern beállítottságú) befogadóhoz is közel álló, értékes, élvezetes olvasmány a novellák értékelési lehetőségeitől, olvasati többszínűségétől függetlenül, vagy épp azért.

BENCE Erika

S Z Í N H Á Z

SZÍNHÁZI NAPLÓ

Egy versmondóra – Krekity Olga estjéről akarok írni, melyet még március elején tar- tott az Újvidéki Színházban, sajnos, alig néhány fős közönség előtt. Sajnos, mert Krekity Olga, aki civilben a *7 Nap* újságírója, sokkal népesebb hallgatóságot érdemelt volna. Kre- kity Olga ugyanis kiváló versmondó – fellépései, díjai, Szatmárnémetiben, Marcaliban, Berettyóújfalun, Győrben, Ajkán, Balassagyarmaton, Nagykanizsán s ki tudja, még hol, amelyekről sokszor megkésve értesülünk, bizonyítják ezt –, immár neve, híre van a mű- fajban. S hogy joggal van, ezt Újvidéken is bizonyította. Nagyvonalúan, magabiztosan nem vett róla tudomást, hogy a színház kistermében levő asztalok körül talán harmincan sem ülnek, úgy lépett a színpadra, mintha sok-sok kíváncsi, érdeklődő előtt állna. Vagy mintha önmagának, négy fal között egyedül mondaná Arany János, Utasi Mária, Radnó- ti Miklós, Nemes Nagy Ágnes, Miroslav Krleža, Anna Ahmatova szövegeit, sorait. Ma- gának, mert a versmondó mindig magányos. A versmondás ugyanis olyan, mint a hangos olvasás – elsősorban saját élvezetünkre tesszük. Több, igazibb művészetélvezet, mint a néma olvasás. Ha kimondjuk a költő szavait, akkor érezzük igazán a szavak súlyát, testét,